

SZOCZIOLÓGIA.

ELSŐ RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET.

1. Hol kezdődik a kultúra?

Hogy az ember alsóbbrendű állatoktól származik, az ma már kétségtelen. És mégis: az ember között — a kinek megjelenését a kultúra első nyomaitól számítjuk — és a korábbi állatfajok között egy egészen másféle különbség keletkezett, mint a milyen különbség az alsóbbrendű állatok között van.

Minden egyes szervi tulajdonságunknak megvan a maga korábbi fejlődésbeli alakzata az alsóbbrendű állatfajokban. A kultúrának azonban alsóbb fokait egyáltalában nem leljük korábbi alsóbbrendű állatfajoknál. Igaz, hogy itt-ott az állatvilágnak oly képeire bukkanunk, melyek látszólag hasonlítanak az emberi együttélés alakjához — a legnépszerűbb példája ennek: a hangyák, a méhek »állama« — de ezek mégsem ugyanolyan életműködésnek az eredményei, — mint arról egy későbbi fejezetünkben szólunk — mert bennök nincsenek meg azok az élettani sajátosságok, melyek a kultúrélet természetével megegyeznének.

Amaz alakzatok, melyek látszólag az emberek együttéléséhez hasonlítanak, csak imitt-amott fordulnak elő, de nem vezet az emberi kultúrához valamely egyenes fejlődési vonal. Holott a kultúra, mely az emberi fejlődés fokán kezdődik, szakadatlan, folytonossággal halad első nyomaitól kezdve a kultúrformációk és civilizációk egyre hatalmasabb alakzatain keresztül hozzánk.

A kultúrának, civilizációnak akár a természetét, sajátosságait, akár élettani működéseit, változatait, alakulásait

akarjuk meghatározni, ha csak tájékozódni is akarunk a felől, hogy fiziológiai szempontból mi az, a mi benne történik, mindenekelőtt meg kell határoznunk a fiziológiai természetét annak, hogy mi az új dolog az alsóbbrendű, állatfajok és az ember között.

Hogy ez az új dolog a kultúra, a civilizáció, ez nem elég; ezek szavak, elnevezések. Hogy itt valami magasabbrendű értelmi funkció folyik, az bizonyára igaz; csak hogy az értelmi funkciónak oly jelenségeit látjuk az emberhez hasonló majmognál is, melyek annyira megközelítik a primitív vademberek értelmét, hogy nem vonhatunk olyan határt, mintha egy szervi tulajdonságunk tényleg itt kezdődne és csak egyre alsóbbrendű, átmeneti fokokhoz jutnánk.

Ha pszichikai vonalon akarnánk haladni, föltétlenül a beszéd keletkezését és fejlődési vonalát kellene követnünk és meg kellene határoznunk, hogy az értelem ama magasabb foka, mely a beszédben nyilvánul, itt meg itt kezdődik. Előbb nem volt még és itt kezdődik. A nyelvészeti tanulmányok azonban, a melyek a beszéd eredetét kutatják, eljutnak ugyan az állati hangokig, bizonyítgatják ugyan, hogy a beszéd voltaképpen állati kiáltás volt, azt a határt azonban, a hol a hangok segítségével a voltaképeni értelmi működés kezdődik: a határt az ember és az állatvilág között nem lehet meghatározni.

Lenne még egy dolog, a mely úgy szerepel, mint az ember sajátossága: a vallás, mely tényleg, a mióta csak ember él a földön, bizonyos alakban mindig meg volt; még ma sincs oly nép, ha még oly primitív is, melynek ne lennének vallási fogalmai, és a kutatások, melyek a nyelv eredetével foglalkoznak, nyilvánvalóan bizonyítják, hogy a vallási fogalmak egyidősek a beszéd ősképleteivel. És mégsem állíthatjuk azt, hogy a vallási fogalmak képzésével kezdődik az ember. Mert azok a nyelvi képződmények, melyek a legrégebbi vallásra engednek következtetni, éppen nem voltak valamelyes intellektuális képletek, melyeknek primitívebb alakzatait nem lelhetnők fel az állatvilág hangjaiban. E mű egy következő része ép ezzel — a vallás élettani természetével — foglalkozik és meg fogjuk látni, hogy ugyanazon értelmi művelet eredményei az állati hangok, mely műveletből a legrégebbi ösztönszerű emberi hangok erednek és a melyekből a későbbi, »istent« jelölő szavaknak gyökerei keletkeznek, mik a nyelv fejlődése folyamán, bár módzatai kifejlődtek. Ne feledjük el, hogy azok az ősrégi szó-

gyökök sokkal közelebb vannak az állati érzés hangjaihoz, mint az isten legprimitívebb fogalmához, melyet ma el tudunk képzelni, és hogy ezek eredetileg nem is az isten fogalmának vagy másmilyen vallási fogalomnak feleltek meg, hanem a nyelv fejlődésének egy későbbi szakában lett az illető szógyök valamely alakjában az isten-fogalom kifejezője.

Nem lehet sehol sem azt kimutatni, hogy akár az értelmi működés, akár a beszéd képződése, akár a vallásfogalmak első kifejezései valamely fiziológiai határt képeznének az állat és az ember között. Csak annyit, hogy a korábbi állati életnek egy magasabb foka nyilvánul a primitív embernél.

Azonban egy más természetű elválasztó határ egészen fizikailag megállapítható.

Vannak ugyanis bizonyos anyagi maradványok az ember fejlődési fokának kezdetén, melyek az előbbi szerves fejlődésben sehol sincsenek meg. Bizonyos anyagi produktumok, melyekre az előző állati fokokon nem bukkanhatunk, de a melyek azóta állandóan növekednek, fejlődnek és mindig összetettebb alakzatokban képződnek.

Ez az anyagi alkatú valami, ez az anyagi produktum, mint egy határ, mely az ember és az állatok fejlődése között áll, ez a valami: az első kultúreszköz.

2. A kultúra mint fiziológiai szövet.

A mikor az első kultúreszközök keletkeztek, a szerves élet során olyasvalami indult fejlődésnek, mely azóta egyre megszorodott, állandóan fejlődött s egyre összetettebb működésekre lett alkalmas. Az emberi fejlődés vonalán ez a valami szakadatlanul, mindig összetettebb, egyre magasabbfokú változataiban meg van, az állati élet korábbi vonalán azonban ennek semmi nyomát nem találjuk.

A föld kérgén az első kultúreszközökkel egy új réteg keletkezett a teremtés folyamán létrejött képződmények fölött: a kulturtermékek rétege. Az élet fejlődésének egy új szaka keletkezett. Egy új élet, mely egyrészt ezeket a kulturtermékeket létrehozta, másrészt pedig a mely mindinkább ezekben, ezekkel együtt és ezek segédelmével, közreműködésével, folytatja a továbbfejlődés útját.

A kulturtermékek, ezeknek mind növekedő mennyisége és fejlődő alakzatai képezik azt az anyagi szövetet, melyből a

czivilizációk keletkeztek. A kulturanyagok közt folyik életműködéseinknek ama folyamata, mely civilizációnkat képezi. Az ember minden cselekedete a kulturanyagok révén van összekötve a mások cselekvésével. Bizonyos egységes összműködések állanak elő az emberek között, ezen anyagi összeköttetés útján. Ezen egységes összműködések, mindig összetettebb, egyre magasabbra fejlett formációk sorát alkották. Az együttműködés egy mindjobban szervezett egészszé lett, a mind magasabbrendű civilizációknak egy-egy egységes szövetségévé, fizikailag határolt testévé.

És ebben a szövetben mozog a föld leghatalmasabb szerves élete, itt mennek végbe leghatalmasabb megnyilatkozásai: a teremtésnek ama csudái, melyek a mi életműködésünk révén, a mi cselekedeteink által, a civilizáció testében mennek végbe.

A civilizáció is szerves élet. Határozott szövetének, tehát a testének alkotó egységei mi vagyunk, az emberek. Az állatok életfolyamatából nem állanak elő oly anyagi produktumok, melyek őket egy egységes, fejlődésképes életfolyamattá foglalják össze. A civilizációnak ilyen anyagi produktumok által összefoglalt és egybefogott testét, a mely generációk egész sorának életéből egy egységes, növekedő, magasabbra fejlődő szerves életfolyamatot mutatna: az állatoknál nem találjuk. Az emberi individuumokat azonban, az ember szerves életműködéséből keletkezett produktumok, anyagok, veszik körül, a mely anyagok az ő funkcióképességökben, valamint az általuk képződött és az embereket együttműködésben tartó szövet: mind összetettebb, mind magasabb fejlettségű működőképességeket mutatnak. A szerves élet jelenségeit eme belőlünk összealkotott szövetben, testben.

3. Az ember mint sejt-egység.

Ismerünk egy ilyen határt magasabb és alacsonyabb szervezetek között, mint a minőt az imént az ember és az állatok közt kimutattunk az életnek egy másik fokán is. Még pedig a mikrobák és a sejtek között. Ez utóbbiak összetételéből keletkeznek tudvalevőleg az állati testek, képezik az összetettebb szerves testeket.

A mikrobák szétszórtan élnek, megóvják individualitásukat és nem képeznek valamely új testet. Megesik ugyan, hogy egy bizonyos számú individuum együtt él és ez az együttélés néha

úgyszólván szaporodásuk feltétele, de ez az együttélés csak időleges, mert csak bizonyos, időleges okokkal függ össze és az együttélés megszűnik, a mikor az időleges okok megszűnnek.

Hasonló jelenség mutatkozik az állatok életében. Az állatok általában szétszórva élnek a nélkül, hogy kölcsönös működések révén egy magasabb szervezet keletkeznék. Előfordul itt is, hogy egy bizonyos számú állat-individuum együtt él, sőt vannak állatok, melyek együttműködést is fejtenek ki — például a hangyák, méhek — melyet társadalmi életnek vélhetnénk.

De ez az állati együttélés is olyan természetű, mint a mikrobáké. Ez az állati együttélés is, tudniillik időleges okoktól függ és ha állandó lesz is, akkor is csak egy bizonyos ideig tart, a míg az okok, melyek az együttélést előnyössé teszik, meg vannak. A méheknek, hangyáknak például, melyek határozottan együttélő, együttműködő állatok, minden egyes generációja külön képezi a maga úgynevezett »államát«, rajzanak s az új raj, az új generáció ismét »államot« képez. Az együttélés tehát minden egyes generációnak külön időleges életfeltétele, de ez éppen nem az egységes kulturtestnek ugyanoly fiziológiai esete, formációja, mint a mely az egymást követő generációk sorából, ezek keletkezéséből, életéből és pusztulásából keletkező, nő, fejlődik és magasabb életműködés bontakozik ki általa.

Ez ugyanaz a különbség, mely megvan a mikrobák és a sejtek között is, mely utóbbiak a szerves testeket alkotják. Csak a sejtekben van azon organikus tulajdonság, képesség, hogy az ő összműködésükről az életnek egy magasabb alakzata mint egységes, számtalan individuumokat egy egészsze összetartó test keletkezik. A mikrobáknak nincs meg ez az organikus képességük. Arra az összműködésre is, melyből az életnek egy új, magasabb rangú, összetettebb alakja keletkezett, a mind magasabbra fejlődő civilizáció teste s így él, ily együttélésre csak az ember lelt képes, az állat nem.

Az organikus szövetképlet a sejttel kezdődik, a kulturszövet képlete az emberrel. Ez ne lássék pusztá hasonlatnak. Az értekezés folyamán be kell majd látnunk, hogy mindenképen a legszorosabb biológiai törvényszerűség az, mely a kulturszervezetben érvényesül, ebben a magasabbrendű testben, a hol ép úgy, egyazon törvények uralkodnak, mint a melyek a sejtek összműködéséből keletkezett testekben érvényesülnek.

A kulturtestben ne keressünk antropomorph formát, emberi alakot. Csak a fiziológiai élet törvényszerűségét. E testben, melyben a kultúra egységesen összefüggő funkciói működnek, az ember ugyanaz az élettani egység, mint az organikus test szövetében a sejt.

4. Mikroba és sejt, állat és ember.

A mikrobát a sejtől jó ideig azon tulajdonság alapján különböztették meg, hogy míg a sejt határozottan a magból és az ezt körülvevő protoplazmából áll: a mikrobáknál protoplazmát nem találtak. Csak az újabb kutatások derítették ki, hogy a mikrobáknak is van protoplazmájuk, ha csak kevés is; lassanként egyre több mikrobánál állapították meg ezt a kettős anyagi összetételt.

A mikroba protoplazmája és a sejt protoplazmája között a következő különbséget észlelték: a mikroba protoplazmája nem köti össze az individuumokat egy új, összetett egységgé — hacsak nem, mint már említettük: ideiglenesen nem fűzi őket az élet valamely összetettebb stabil alakzatává. Ellenben a sejtek épen protoplazmaik révén egymás között oly összefüggésbe kerülnek, hogy az életnek az egyes sejt-individuumokból összetett élő alakzatát képezik, mely ilyképen magasabbrendű önállóan is élő egység. Röviden: a mikrobák protoplazmaikkal nem egyesülnek egy mikrobákból álló egységes, organikus testté; míg a sejtek protoplazmaik útján illeszkednek élő, sejtekből álló testté, individualitásokká, szervezetekké. Mi is számtalan sejt-individuumból alkotott individuumok vagyunk.

A sejt individualitását a magja képezi. Ahány mag, annyi individualitás. Egy protoplazma-mennyiség annyi sejt-individuummá oszolhatik, ahány mag van benne. Egy protoplazmában lehet több individuum, több mag; de egy magnak soha sincs több egységes protoplazma-tömege. A protoplazma-anyagban tehát a mag az individuum.

Ezeket az individuumokat a protoplazmák veszik körül. E protoplazmának a működése abból áll, hogy a mag-individuum és a sejtet környező külső anyagok, tényezők között a közvetítést végzi. Azaz a mag, az individuum, azokat az anyagokat, vagy legalább is bizonyos anyagi tényezőket, a melyek között él s melyek az ő életének tényezői, nem veszi magába közvetlenül, nyersen, hanem csak bizonyos közvetítés,

bizonyos átalakulások útján, melyeket a protoplazma anyagai idéznek elő.

Ha most — egyelőre a primitívebb — kultureszközöket nézzük, a kultureszközök is oly anyagok, melyek az ember körül képződtek. Működésük összefügg az emberi individuummal. Szintén olyan anyagi alakzatok, melyek az ember és az őt környező nyers természeti tényezők között bizonyos közvetítést végeznek. Ennek a módja is ugyanaz: a környező nyers anyagokban bizonyos változást, módosítást idéznek elő, akár az anyagban magában, akár az anyagok behatásában. Általuk is, a kultúra fejlődésével mind fokozottabb mérvben, bizonyos összeköttetés jó létre a külső nyers természeti tényezők és az emberi individuum között. Az első silex, az első kőbalta például, a környező anyagokban, tényezőkben már módosítást idézett elő; az ember az illető anyagokat már ilyen módosított formában vette fel s az illető tényezők hatásának ilyen módosított alakban volt kitéve.

Az emberi individuumok között aztán bizonyos összműködések keletkeztek, melyeknek alapját a kultureszközök útján való együttműködés képezte.

Az állatvilágban is keletkeztek összműködések, ugyancsak ily anyagok révén, melyeket az állatok hoztak létre és melyek ugyancsak protoplazma-természetűek. Mert az állatok karma, szarva, keze, lába, mindenféle szerve, oly anyagi képződései az állati testnek, melyek a környező anyagokban bizonyos változást idéznek elő és az állati test anyagforgalmára, anyagcseréjére befolyással vannak. Ezen protoplazmaszerű eszközöknek az állatok társulása útján bizonyos összműködései is keletkeztek némely védelmi, általában az életet fenntartó okokból.

De ugyanaz a lényeges és fiziológiailag számottevő különbség van az állatok szerves apparátusai, eszközei, meg az emberalkotta apparátusok, eszközök közt, mint a mely a mikrobák protoplazmái, meg a sejtek protoplazmái között. Azaz a mikrobák protoplazmái nem szerveződnek egymás közt valamely magasb életű testté, ép úgy nem, mint a hogy az állatok szervi apparátusaiból nem keletkezik élet, míg ellenben a sejtek protoplazmáiból szerveződik egy magasabb összetételű élet, ép úgy mint a kultureszközök által szerveződik a civilizáció, a kultúra.

A mikrobáknak — és az állatoknak — csak annyi, gyér protoplazmájuk van, a mennyi hozzájuk nőtt s a mikrobák

— úgyszintén az állatok — nem tudnak ily protoplazmát gyűjteni; a sejtek nagy mennyiségű protoplazmát — az emberek kultureszközt — gyűjthetnek.

Van még egy különbség a mikrobák s a sejtek protoplazmája között: a mikroba protoplazmája — mely kétségtelenül alsóbbrendű összetétel — nem tudja a környező anyagokat nagyobb mennyiségben lekötni, mely megfigyelés abból következik, hogy a mikrobák protoplazma-mennyisége mindig minimális; a sejtek protoplazmájának azonban nagy mértékben van meg a környező anyagokat lekötő, abszorbeáló képessége, mint-hogy a sejtmag körül sok protoplazma képződhetik. Az állatok is az őket környező anyagoknak, tényezőknek csak a minimumát tudják magukhoz kötni; míg az ember kultureszközei révén egyre több oly anyagi alakzat képződött, melyek az élethez szükséges tényezőket tartósan, állandó produktivitással lekötötték. Látjuk továbbá, hogy a sejt és az ember élettendenciája odairányul, hogy a sejtben a mag körül minél több protoplazma halmozódjék fel, illetve az ember körül minél nagyobb kulturanyag-mennyiség, minél több vagyon.

Mert a vagyon az ember számára ugyanaz, mint a mi a sejt számára a protoplazma. A vagyon szálai az embereket anyagilag egy közös szövetté, szervezetté fűzik s ez a civilizáció. A vagyon anyagai egyrészt, másrészt a funkciói mindig összetettebbé, a kulturfejlődés folyamán mindig magasabb struktúrájúvá lettek. A vagyon az anyagfelhalmozódás, mely az individuumok körül képződik; mely csak úgy az individuumok egymásra ható működésének, mint a civilizáció folyamatainak anyagi erő-aequivalense. A vagyon azokat az anyagokat tartalmazza, melyekkel az emberi individuum az élet környező tényezőit mindig nagyobb mértékben, tartalékul az élet számára, lekötni tudja.

A mint a fiziológiai szervezetek életműködése odairányul, hogy a test erőinek minél nagyobb anyagi aequivalense halmozódjék fel a sejtek protoplazmáiban — és ennek megfelelőleg a testi erők fogyása egyszermind a sejt protoplazma-anyagának fogyásával jár együtt; ép úgy odairányul a kultúra életműködése is, hogy a kulturerők anyagi aequivalense, a vagyon, minél nagyobb mennyiségben gyűjtessék, és itt is a kulturerők fogyásával együttjár a vagyonmennyiség csökkenése.

A sejt protoplazmája oly anyagokból áll, melyeknek funkciói a maghoz, a sejt tulajdonképeni individuumához fűződ-

nek. A protoplazma nem tud megélni a mag nélkül; elveszti vitalitását, élettelen anyagtömeggé esik szét, hacsak míg egy másik sejt föl nem szívja. Ugyanezen viszony áll fenn az emberi individuum, meg a vagyon között. A vagyon funkciói az individuumokhoz fűződnek, és individuum híján élettelen, merev anyag-mennyiséggé lesz, minden funkció nélkül, míg valamely individuum újból magához nem köti. Vagyon individuum nélkül nem létezik; ép úgy élettelen anyaggá lesz, mint a protoplazma, ha sejtmagja nincs.

De a sejt magja is, ha nincs protoplazmája, elveszíti az életképességét, így tehát protoplazmája és életképessége egyidőig tartanak. Az emberi individuum kulturális életképessége is csak addig tart, míg megvan a kulturvagyon. Kulturvagyon, kultúreszköz híján a kultur-individuum elveszti életképességét, ő nem tud élni; a míg él, kulturagyont szerző tendenciát követ, magához köt egy kulturagyont, hogy ennek segítségével megéljen. Ha az ember bármely tetszésszerű ok következtében elveszti azt a képességét, hogy kulturagyont produkáljon és lekössön (a mint hogy ez a képesség például az értelmi működések bénulásával megszűnik) megszűnt egyszersmind az ily individuumnak a kulturképessége is. De a legkisebb emberi értelmi funkció már kulturagyont lekötő működést iparkodik kifejteni ép úgy, mint a hogy a sejt vitalitása protoplazmát képező és lekötő működést fejt ki.

A protoplazmában meg lehet különböztetni bizonyos anyagi alakulásokat és összetételeket, eszközeit azon fiziológiai folyamatoknak, melyek a sejt életében végbemennek. Ezeket az anyagi alakzatokat a fiziológia még nem igen ösmeri különkülön, hogy mi célokra szolgálnak, azonban azt tudjuk, hogy ezek magas összetételű anyagi alakulások, melyeknek a vegyi értékpotenciája igen nagy, melyek igen erős vegyileg kötő és átváltoztató funkciókat végeznek. A mi kultúreszközeink is magas összetételű alakzatok, viszonyítva őket az anyagok azon alakjaihoz, melyek a természetben nyers állapotban fordulnak elő. A különbség itt is egy bizonyos potenciális érték, mert a kultúreszközök magasabb értékűek, az individuum működésére nagyobb mértékben alkalmasak mint a nyers, természeti anyagok. A kultúreszközök magasabb értékpotenciáját az is bizonyítja, hogy ezek a nyers, természeti anyagokat, tényezőket sokkal nagyobb mértékben tudják az életcéloknak megfelelőleg lekötöni és átváltoztatni. A kultúreszközök a mi vitális folyamataink-

nak ép úgy eszközei, mint a sejt vitális folyamatainak is eszközei azok az anyagi alakzatok, melyek a protoplazmában vannak.

A sejt protoplazmájában a felhalmozott tényezők mint szerves tényezők érvényesülnek és egymás között tényleg szerves működést fejtenek ki; így működik együtt protoplazma protoplazmával, individuumok egymással kölcsönös szerves viszonyba kerülnek, az individuumok egyre növekedő tömege közös szerves akciót fejt ki, egy egységesen kiegészített életet képezvén, egy egységes testet, melynek magasabb individualitása van. Ép úgy halmozódnak az emberi individuumok kulturvagyonában oly tényezők, melyek tényleg egy együttműködő egységes formáció tényezői, egy-egy kultúráéi; ott, a hol ezek a kultúrák egymással összefüggésbe kerülnek, ott az individuumok egy magasabbrendű egységes összműködéssé szerveződnek, úgy, hogy a kulturvagyonok érintkezéséből, az individuumok összességéből élet jő létre, mely egységes, mely állandó, mindjobban fejlődik és magasabb összetételűvé válik: egy-egy kultúrává, mely újabb és újabb kulturtestekre oszlik, új kultúrákat szül és elenyészik.

Meg fogjuk látni, hogy ugyanaz az élet játszódik le a protoplazma és az individuumok, mint a vagyon-protoplazma és az emberek között: — a különbség csak az, hogy ez utóbbi folyamatokból az életnek egy magasabb egysége keletkezik.

A sejt-individuumokat protoplazmájuk anyagilag az életnek már egy magasabb organikus egységévé foglalja össze; ép úgy foglalja össze a kulturvagyon az embereket az élet ismét egy magasabb egységévé: a kulturtesti egységgé, egy-egy egységes civilizáció testévé.

5. A kulturtest állati test, A kulturtestek különbségei.

Kulturműködésökkel az emberi individuumok egy szövetanyagot hoznak létre produktumaikból. Ha az emberi individuum és ezen szövet-anyag között egy sejt-fiziológiai viszonyt ismerünk fel, akkor az emberiség összefüggő élete, kulturélete mint fiziológiai jellegű szövet áll előttünk.

A szerves élet a teremtés során úgy állott elő, hogy mind magasabb összetételű és mind magasabb működésekre fejlődő élet nőtt elő. Ez az új szövet, a kultúráé, mint a teremtés legifjabb alkotása állott elő, az életnek ama hatalmas jelenség-

geit hozva elő, melyek egyre magasabb kultúrák során a mi civilizációinkhoz vezetnek.

Minden kulturtestnek a maga egészében megvannak a maga anyagi határai, csakúgy mint bármely más fiziológiailag épült testnek. Külső határoló formái nem antropomorph formák, nincs se feje, se keze-lába: de azon individuális egységeknek, melyek együtt élve a kulturtestet alkotják, mindig megvan a földrajzi, tehát anyagi határuk.

Alsóbbrendű állatfajoknál csekély számú sejtek képeznek egyszerűbb összefüggésben egy-egy organizmust; így képezik a legalsóbb, legrimitívebb emberi individuumok is a maguk kulturegységét, csekély számban és egyszerűbb összefüggésben. Az a kulturszövet, melyet ők képeznek, lazább, kevésbé komplikált, életműködései csekélyebbek; de egysége a többtől szigorúan határolt. Nem ismerünk oly emberi individuumokat, kik egyszerre két civilizációhoz tartoznának. A kulturtest szétválhatik — és tényleg ily fiziológiai módon szaporodtak — de a szétválás után mindegyik individuum vagy az egyik, vagy a másik testhez tartozik. Egy se marad magára, ép úgy mint a hogy nem tartozhatik két testhez egyszerre. Mindig fizikai, anyagi szövetek azok, a kultureszközökkel való egységes összműködés szövetei, melyek az individuumokat anyagilag összefűzik.

Ily kulturszervezeteknek fiziológiai növekedése természetesen tovább tart, mint az emberi individuum élete ép úgy, mint a hogy az állati testek növekedése is tovább tart, mint a bennök élő egyes sejtek élete. Új és mindig újabb szervezetek keletkeznek; a kultúrában is a sorrend a mindig fejlettebb élethez és összetettebb működésekhez vezet.

A kulturszervezetek fejlődnek. A föld kérgén mindig hatalmasabb kulturtestek éltek. Óriási szervezetek, melyek megnőttek, újakat szültek, azután elmúltak — ezek voltak az ősei az újabb, magasabbrendű civilizációknak. Velők keletkezett az élet egy új óriás alakja, velők a föld legóriásibb fiziológiai szervezetei, melyekben mi, a szónak teljesen fiziológiai értelmében, mikroszkopikus sejt-egységek vagyunk.

A földkéreg ez óriási szervezetei is az alkalmazkodás törvényei szerint fejlődtek. Tudjuk, hogy mindegyik kultúra különbözik a többtől; ezek a különbségek a környező körülményekkel a legszorosabban összefüggnek.

Ezek a különbségek részben anyagi természetűek. A legrimitívebb népek kultureszközeinek is már vannak félre nem

ismerhető különbségeik, bizonyos ismertető jeleik. Néha úgy tetszik, hogy ezek a különbségek nem lényegesek, de mert állandóan előfordulnak, nagy lesz a jelentőségük. Arra utalnak, hogy a kultur-protoplazmatikus anyagok képződése folyamatában olyasvalami is közrejátszik, a mi az anyagi képződésben jellemző különbségeket okoz. Ha mi ezen különbségek okait nem is találjuk meg, az eset ugyanaz, mint a mi protoplazmák anyagában mutatkozik: a mikroszkop alatt látjuk az anyagi alakú különbségeket, tudjuk, hogy ezek az anyag jellemző alakulásai, de vegyi összetételüket megoldani nem tudjuk, s így nem találjuk meg eredő okukat. A sejt-protoplazmában ott vannak a legkülönbélebb szemcsék, kristályok és másféle képződések, melyek a sejt működéseiben, életében szerepelnek; a kultúra azon anyagában, mely az individuumok körül képződik, mely az anyagcsere és az együttélés anyagi elősegítője, szintén vannak bizonyos sajátos formációk: a kultúreszközöknek jellegzetes eltérő formái.

A kulturtermékek működnek az anyagok általános forgalmában, a kultúra összetételében. Ezek magasabb anyagi képződmények, mint a sejt protoplazma alakzatai, mert itt a szerves élet egy magasabb ritmusáról van szó, mint a milyen a sejt élete. De fiziológiai funkciójuk ugyanaz. Azon anyagi alakzatokhoz, melyeket mi kultúreszközöknek nevezünk, összetettebb funkciók fűződnek, mint a sejt anyagi alakzataihoz. A funkciók annál is inkább magasabbak, mert a kulturtest sejt-individuumai: az emberek maguk is már sejteknek magasfokú összetételei.

A kultúreszközök anyagi alakulásában létrejött különbségeket ne nézzük tehát véletleneknek akkor, a mikor ezek jellemzőek és a kultúra protoplazmáit egymástól megkülönböztetik. Ezek a különbségek a keletkezés különböző momentumaira utalnak. Mint különbségek olyannyira egységessé válnak, hogy már külső formaképződéseikben is mint stílt, műstílt, építkezési stílt ismerik. Tehát már külső formáikban megvan önálló saját karakterük, a létrehozó kultúrának megfelelőleg. Csak arra kell utalnunk, hogy ma már az építkezési és műipari stílt nem a szellem intuitív találmányának nézik, hanem éghajlati megtechnikai, tehát anyagi momentumokból származtatják.

Kulturszerszámokon, kultúreszközök ön a különbségek gyakran csak formakülönbségek, az anyag nem különböző. És ezek mégis anyagi különbségek, melyek a kultursejtek, az

emberek életére kihatnak. Mert ezek a formakülönbségek bizonyos adott körülmények és viszonyok között bizonyos előnyökkel és hátrányokkal járnak. A formákhoz tehát az anyag bizonyos értékpotenciája tapad. Ez az értékpotencia az anyagok működésekor szerepel, a kultursejt, az ember életében magasabb értékű eredményeket segít elérni, tehát ezt teszi a kulturtest életében is. A formának megvan, úgyszólván bizonyos vegyi értéke, megvan a vegyi értékpotencia természete. Vegytani kifejezéssel a sejtek anyagainak az értékét, szintetikus értéknek hívják.

Mindezen kultureszközök képezésekor megvan természetesen az az iparkodás, hogy minél nagyobb, minél kiadósabb, magasabb legyen az a hatás, melyet velők elérnek. Tehát egy állandó iparkodás: adott körülmények között a legnagyobb potenciát és erőértéket elérni. Minden ember azon van, hogy minél jobban alkalmazkodjanak az élet környékező momentumaihoz. Azon szerszámok és kultureszközök, melyek az adott körülményeknek leginkább s a legjobban megfelelnek, azok szaporodnak és terjednek; a kevésbé megfelelő formák kiesnek a használatból. Ez a tiszta, világos alkalmazkodás; az emberi kultúra képződményeinek alkalmazkodása az élet környékező körülményeihez; a kulturtestben az anyagi élet kultur-protoplazmatikus képződményeinek alkalmazkodása a környékező körülmények momentumaihoz. Minden néprajzi tudásunk félreismérhetetlenül arra utal, hogy a kulturélet környékező momentumai és a legkülönbözőbb népek kultúrtermekéi között mindig szoros összefüggés van.

6. A kulturtesteknek alkatkülönbségei.

A kultúrák intézményeikben is különböznek egymástól. Nem ismerünk két olyan egymástól elválasztott kultúrát, melyeknek egészen egyforma intézményeik volnának. Ma már az intézményeket is az életviszonyokból eredőknek tekintik és szigorúan fiziológiai törvény az, mely itt érvényesül.

Az intézményekben a cselekvések összefüggésének képét, alakját kell látnunk. Az összműködés alkata ezekben képződik ki. Így az intézmények alakulásának különbségei összefüggenek azon anyagi elemekkel, a kultureszközökkel, a melyeknek működtetésével az együttélés folyik. A családi életet például mindenütt intézmények szabályozzák; hatásuk a környékező kulturesz-

közöknek érvényesítésére vonatkozik, a felosztás bizonyos eljárására s ezen eljárás alkalmazására. Már családi életnek is csak azon összeköttetést nevezzük, melyek oly emberi individuumokat kötnek össze, kiknek már van valami kultur-protoplazmatikus képességük; mert a kultúra rétegén alul nincsenek családi institucziók, csak nemi viszonyok. Ez a fogalom: intézmény tehát a kultur-protoplaszma anyagi voltához van kötve.

Ép így van ez a jogi intézményekkel. Ezek is mindig oly cselekményekre vonatkoznak, melyek az individuumokkal és az egészszel anyagi összefüggést okoznak. így a vagyonok felosztása, közössége, a kultureszközök kölcsönös együttműködése; legyen ez a legprimitívebb fegyverek legkezdetlegesebb alkalmazása vagy a legbonyolultabb fejedelmi jog, mely a fegyvereknek alkalmazását, az intézmények alapján, határozott vonatkozásba hozza az egyesekkel csak úgy, mint az egészszel. Ott, a hol nincs kultúra, az állatvilágban, ott is vannak bizonyos jelenségek, melyek az élet jogi beosztásának bizonyos módját mutatják, de ezek csak egy múltó, ad hoc okra vonatkoznak, mely az individuum és a faj életérdekeire nézve fenforog; az emberiség jogi intézményei azonban mindig arra az állandósult magasabb fiziológiai organizmusra vonatkoznak, mely az ember kultur-protoplazmája következtében úgy él, mint egységes egész. Sőt a látszólag legimmateriálisabb intézmény: a vallás is a protoplaszma anyagi életével a legközvetlenebb összeköttetésben van. Ezt a vonatkozást — tehát az emberiség életében a legjelentőségtelegesebbet — később körülményesebben tárgyaljuk.

Az utóbbtól egyelőre eltekintve, mindig könnyen felismerhetjük, hogy a kulturszervezetben az institucziók ugyanazon szerepet viszik, mint a mit a vegyi képletek fejeznek ki az anyagi életben. A fiziológiai szervezet sejttálla ezeket a képleteket a sejteknek bizonyos sorrendi összefüggéséből képezi; azaz a sejtek úgy sorakoznak egymás mellé, hogy bizonyos vegyi folyamatok kellően végbemehessenek. Az intézmények épen így bizonyos sorrendet állapítanak meg, a hogy az egymásra való hatásoknak érvényesülniök kell úgy az egyes, mind az összesség funkcióira nézve. Ha az individuumok együttműködésében és kölcsönös cselekedeteikben valamely változás áll be, úgy ez mindig abból az egyetlen tendenciából ered, hogy egy másféle összetett, kölcsönös és egységes hatás akar érvényesülni; azaz az összefüggéseknek más sora — és új institucziók állanak elő. A sejtek egymáshoz fűzött hatásaikkal bizonyos vegyi képle-

teket érvényesítenek; az emberek egymáshoz fűzött hatásaikkal intézményeket érvényesítenek.

Talán megvan a hajlandóság, hogy ennek a viszonynak megfordítottját föltételezzük? Hogy tudniillik az institucziót előbb kitalálják és azután érvényesítik. Ha a kulturtestben a fiziológiai szervezet jelenségeit felismertük, úgy a felelet csak az, hogy ez ugyanazon dolog lenne, mintha valaki azt hirdetné, hogy a sejteknek vannak bizonyos a priori szándékaik, melyeket érvényesítenek akkor, a mikor az egyik állatban ezt az összetélt választják, a másokban meg egy másilyent. Nem! a kultur-organizmusokban is félreismerhetetlen — a történelem és a népismeret egyre több adatot szolgáltatnak róla — hogy az institucziók az életnek materiális körülményekkel való leg-szigorúbb összefüggéséből keletkeznek.

Az együttélés kezdetén, úgy a sejtek, mint az emberek, bizonyára még minden határozott rend nélkül léptek első összeköttetéseikbe. Csakhamar azonban azok az egyének, a melyek egymással élénkebb összefüggésbe kerültek, szorosabb összeköttetést is fejtettek ki egymás között, mint azokkal, a melyek kevésbé voltak képesek a többiekkel bizonyos kölcsönös viszonyba lépni. Így ez utóbbiak félreszorultak az elébbiek szorosabb kapcsolatából. Ez által már egy bizonyos rend állott be az egyének közös testi összefüggésében. Ez a rend így a szerint képződött, hogy amaz egyének, a melyeknek mások iránt való kölcsönhatásaik magasabb potenciális értékűek, bizonyos központi gravitálódáshoz jutnak, a többiekkel szemben központi helyekre, míg azok az egyének, a melyek kevesebb értékű kölcsönhatásokat tudnak kifejteni, a központi gravitálódásból fokenként leszorulnak. így bizonyos központosított organizáció szerveződik úgy a sejtek, mint az emberi egyének testi együttélésében. Az elsőknél állandósuló szövetképletek, az utóbbiaknál állandósuló institucziók fejezik ki az alakuló rendet.

Ezen rendben a természetes kiválásnak az útja szerveződik úgy az egyénekre nézve, mint az egész testi fejlődésre. Mert így egyrészt mindig azok az egyének kerülnek az összműködés rendjének elejére, a melyek a többiekre kiható értékpotenciáik révén erősebben függenek össze az egészszel. Másrészt pedig így ezen szerveződött rend az, a melynek útján az egyes egyének az összességre, a testi egészre nézve is a legteljesebb mértékben, mennyiségben fejthetik ki az összetartás, az együttélés erő-potenciáit.

Az összetartás ezen erőpotenciája azonban attól függ, hogy a sejtek — és épen így az emberek — az élet környékező elemeiből mily értékeket asszimilálnak a test számára, mint erőértékeket. Ha változnak a külső körülmények, akkor változnak az összetartás föltételei is. Például: ha változik a sejtek tápláléka, akkor azok a sejtek uralkodnak vagy jutnak fokozottabb tevékenységhez, melyek az új anyagot jobban tudják erőértékekké feldolgozni, míg az olyan sejtek, melyek az új táplálékot nem igen tudják magukba fölvenni, eltűnnek. Így azután a sejteknek egy modifikált új rendje képződik: egy modifikált állati szervezet. Épp így például: ha egy oly kulturtestnek a viszonyai változnak, mely eddig vadászattal szerezte meg a táplálékát és most a földművelésre kénytelen áttérni: akkor most azok az individuumok, melyek új viszonyoknak jobban megfelelnek mint mások, a többiekre nagyobb erőértékekkel hatnak, mint most az előbb még vadászok. Így előáll a rend módosulása: a szervezetben azok érvényesülnek, a melyek az adott környező anyagokból több erőértéket tudnak a közös test számára kiváltani; ennek folytán módosulás áll be, a kulturtestben, új intézmények támadnak, az összműködésnek új rendje. De ezek csak nyers példák. Ha azonban most arra gondolunk, hogy a különböző kultúrákban a kultureszközöknek bizonyos különbségei mutatkoznak, és ezek a különbségek, a mint erről korábban szóltunk, mind az alkalmazkodás, a kiválás folytán állottak elő; ha továbbá arra gondolunk, hogy mindegyik kultureszköz egy-egy erőtényező, a mely ama módosulásoknak van alávetve: úgy ezekben mind, hasonló modifikációk keletkezését lehetne a legfinomabb árnyalatokig követnünk, mint a minőnek nyers példáját a vadászat és földművelésben, az imént adtuk. Minden kultureszköz módosulása, egy-egy új erőtényező, módosító faktor, a kulturtest életében. Csak egy gondolattal röppenjünk modern életünk fölé és teljes horderejét láthatjuk ennek a tételnek, midőn technikai eszközeink óriási átalakító hatását látjuk érvényesülni, a korábbi idők életmódjával szemben.

Így keletkeznek a kulturtestnek újabb és újabb modifikációi, újabb és újabb kulturszervezetek, ugyanazon törvények alapján, melyek az állatvilágban új, megváltozott szervezeteket hoznak létre.

7. A kulturtestek tulajdonságainak fiziológiai átöröklése.

A kulturszervezeteknek ily változandósága alatt azonban másrészt a tulajdonságok átöröklésének a törvénye is érvényesül.

A különböző kultúrák nem állottak egyszerre elő, hanem fokozatosan fejlődtek. Mindegyik valamely korábbiból származik. A kultúráknak ezen fokozatos fejlődési egymásutánjában egyik kultúra élete a másiktól egészen határozottan különvlik. A kultúr-történet határozott korszakokra oszlik, új kultúrák fejlődnek, virág-zanak, elmúlnak és újabbak támadnak helyettök. Egy időben ugyanazon a helyen két különböző kulturszervezet nem él soha.

Egy kulturtest sem keletkezett úgy — a kulturszövet első kezdetei után, — hogy idősebb kulturszervezetekből ne fakadt volna. A kulturélet régibb, egyszerűbb, kevésbé összetett alak-zatai nélkül magasabb kulturélet nem keletkezett.

Korban egymáshoz közelebb álló kulturszakoknak for-mációi közt mindig kisebb a különbség, mint azok között, melyeket nagyobb időszakok választanak el egymástól. A külön-bségek ép úgy nőnek, mint a hogy annál nagyobbak ősök és utódok között is, minél nagyobb időkülönbség van köztük.

Úgy a különbségnek, mint a különbség nagyobbodásának ugyanaz az oka a kulturtestben, mint az állat-fiziológiai testben. Azok, melyek korban közelebb vannak egymáshoz, azok szer-vezetének tulajdonságai jobban hasonlítanak egymáshoz, mint azoké, melyeket egymástól már nagyobb időszak választ el.

Ez tisztára a tulajdonságok átöröklésének és lassú módo-sulásának képe, úgy a mint azt az állat-fiziológiai testben ismerjük.

Az újabb irányú történelem, a mely nemcsak a császárok és királyok históriájával foglalkozik, mind arra oktat minket, hogy a létező kultúra tulajdonságait kiirtani nem lehet, hanem hogy ezek a leghatározottabb átöröklés révén még sokáig fenn-maradnak. A történelem újabb felfogása világosan odamutat, hogy a népek tulajdonságai csak lassú modifikáczión mennek által. Azt bizonyítja, hogy egy-egy történeti korszaknak mind-egyik új vonása mint hozza magával a régi tulajdonságokat is a múltból. Ma már látjuk, hogy egy új kulturszaknak oly hatal-mas erupciója is, mint a milyen a kereszténység volt, nem magá-ból lett, hanem a korábbi görög-alexandriai római kultúrának öröklött tulajdonságai módosultak át lassankint. Az erupció maga csak az elválás volt az előbbi kulturtesttől, de minden csak

fejlődött — bár valami újjal egyetemben — a kulturélet átöröklött tulajdonságaiból.

A tulajdonságok átöröklése ugyanoly módon, mint a hogy az állatvilágban mutatkozik, a népek világában is világosan föllelhető. Hiszen az, a mit a nép életének mondanak, azon testnek az élete, melyet az emberi individuumok, fiziológiailag összefüggő egészükben, alkotnak. Az átöröklés tömérdek ténye ismeretes. Mindegyik népnek megvannak a tradíciói, melyek előbbi kultúrájából erednek és melyeket nem lehetett hirtelenben kiirtani; mindig sok időbe került, míg azok megváltoztak. Mindegyik kultorszak, mindegyik új kulturszövet, minden új szervezete a kulturéletnek az előbbi kulturtest tulajdonságain alapszik, az átöröklött tulajdonságokon és új tulajdonságai a régieket csak módosítják.

8. A kulturtestek fiziológiai szaporodása. A civilizációk halálának organikus keletkezése.

Az egyszerű állati szervezetek szaporodása oly módon megy végbe, hogy a test kettéoszlik és egy testből két önálló test lesz.

Ha felismertük, hogy a kultúra organikus szövet, akkor a kultúra alsó fokán a szaporodásnak ugyanezt a módját észlelhetjük.

A mint alacsony rendű fiziológiai testek osztás útján egy ugyanoly összetételű új testet választanak ki, ép úgy egyszerű oszlás útján keletkeznek a primitív kulturszervezetekből újabb szervezetek, újabb kulturtestek. Csak lassanként keletkezik közöttük különbség, mely azután mindnagyobb lesz s melynek keletkezését az új környező viszonyokra kell visszavezetni.

Még ma is világosan láthatjuk a vad népeknél, hogy közel rokon törzsek szerveződésének a típusa ugyanaz, kulturszervezetüknek ugyanaz a típusa ismétlődik, csak hogy lassanként az eredetileg közös típusnak módosult formája mutatkozik. A primitív kultúrák között oly közeli a rokonság, mind oly hasonló módon tagozódnak, hogy a kulturszervezetek is, ép úgy, mint az emberi szervezet, az eredetnek egy közös törzsére utalnak. A keletkező különbségek pedig alig más természetűek, minthogy az egyik kultúrában az összefüggésnek ez a tagja, csoportja lett jelentékenyebb, a másikban pedig mások.

Fölösleges a vitát újratekdeni, hogy az emberi fajok fizikai formájának a variációi egyetlen egy őstörzsből keletkeztek-e. De azzal már tisztában van a tudomány, hogy ha nem is volt

egyetlen ily őstörzs, akkor is csak nagyon kevés őstörzse lehetett az emberiségnek; mert, ha a legkülönbözőbb fajok fiziológiai rokonságát keressük, oly eredményekhez jutunk, melyek egymáshoz igen közel állanak. Nagyon valószínű, hogy a kultúrtestekkel ép így áll a dolog. Mert minél jobban megfigyelhetjük a rokonságukat, követve azt az ősidőig, annál közelebb állanak a kultúrák egymáshoz úgy alakban, mint összetételben. Sőt még a kultúrák fejlettebb fokain is, hasonló magas fokokon, hasonló fejlettség mutatkozik, mint például még manapság is, a kínai és keresztény kultúra között.

Az állati élet egy magasabb fokán, mint ott, a hol még a testek egyszerű oszlás útján szaporodnak, a szervezet keletkezésének egy más, magasabb módja mutatkozik. Az alacsony - rendű organizmusokat nem éri a halál, mert oszláskor a részek megint megifjodnak. Csak külső, az organizmusra kívülről ható körülmények következtében mennek tönkre. A magasabbrendű organikus élő lényeknél egy másfajta oszlás mutatkozik és pedig a halál szerves keletkezésével (ellentétben az oly halállal, mely külső hatások alapján áll be). A halál új életnek lesz a hordozója és az örök megifjúdás helyett ifjúság meg aggság a halállal együtt jelenik meg.

Az oszlás folyamatai itt bonyolultabbak lesznek, úgy, hogy a szervezet zavarát — mely az oszlással előállott — a külső zavaroktól, az organizmusnak már védenie kell, különben nem jöhet létre az oszlás belső, mind bonyolultabb folyamata. Szervi feltételeiben az oszlás folyamata annál tökéletesebben megy végbe, mennél inkább védve van ez a folyamat külső zavarások ellen. Azon szervezeteknél megy tehát ez az oszlás a legelőnyösebben végbe, mely a külső zavarok ellen való védekezésre legjobban alkalmazkodik. Az állatfajok fejlődésének sorrendjében így kiválasztódást láthatunk, hogy mint irányul a szervezet folytonos fokozódása oda, hogy az eredeti oszlás mindinkább védett fiziológiai feltételek között menjen végbe, magában az anyatestben.

A test így alkalmazkodik mindjobban az oszlás folyamatához. A szerves összetételnek már egyszer elért tökéletességét fenntartani, ez a feladat úgy mindinkább a fiatestre hárul, és ily szerves test kialakulásának a védelme mindinkább az anyatest folyamatához tartozik.

(A létrejövétel szerves munkájának felosztása azután az összetétel még magasabb fokait éri el az által, hogy a keletkezés

a hímnemű és nőnemű folyamatokra feloszlik. Ez megint csak a teremtés fiziológiai munkájának egy magasabb foka. A fiziológiai fejlődés ily magas fokától azonban a kulturtesti élet még mérhetlenül távol áll.)

Ha így tisztában vagyunk azzal, hogy az ősi oszlásban, a mikor is a részek tovább éltek azon vegyi-fiziológiai folyamatok, melyek magukban és magukkal hordják az életet, teljes egészökből teljes két félre oszlottak és a két fél csak úgy élhetett tovább, ha mindegyik egyenlő lett a maga benső összefüggéseiben a másikkal, — különben az összetételben az élet föltételének valami híjja maradt volna: — ha ezzel tisztában vagyunk, akkor bizonyos, hogy a midőn az oszlás nem az ősi módon két teljes egyforma félre való oszlással ment végbe, hanem úgy, hogy nem egyformán oszlott meg az anyatest, — t. i. az anyatest a keletkező új test érdekében nem az egyenlő oszlásra, hanem az oszlás védelmére alakul — akkor itt az anyatest és az új test között már egy különbözet támad. Egy különbség, a mely az élet fiziológiai, kémiai föltételeinek valamelyes híjját jelenti az egyikre nézve. Egy hiány keletkezik az egyik fél élete organikus tényezőinek összefüggésében a másik féllal szemben. Ez a hiány, ez a különbözet a halál organikus eredete. A halál tényleg mint organikus folyamat csak akkor áll elő, a mikor a szaporodás már nem az egyszerű ősi oszlás útján jön létre. A halál organikus folyamattá csak itt lesz, addig csak valamely külső esetlegesség, mely az életet aecidentalisán szétrombolja.

Ha most végigpillantunk a ma élő kultúrákon, akkor sajátságos tény tűnik fel, melyet a megelőző fiziológiai szemlélődés nélkül nem lehetne megmagyarázni. Tudniillik csak a vadaknak nagyon alacsonyrendű kultúrái maradtak fenn és ezeken kívül csak a legújabbak élnek. A lassú átmenet az alacsonyrendűektől a magasrendűekig tökéletesen hiányzik, kihalt. A vadak legmagasabb kulturorganizmusa és a mai civilizált népek legalacsonyabbja között nagy űr van.

Az egyszerű ősi vad törzsek tényleg egyszerű oszlás útján keletkeztek. Egymástól elágaztak, egymás mellett tovább éltek, legfeljebb az egyik törzs a másikat elpusztította; vagy külső körülmények okoztak pusztulást.

A kulturélet magasabb fokain azonban látjuk, mint keletkeznek kultúrák korábbi kultúrákból úgy, hogy a korábbi kultúra, melyből az új előkerült, meghalt. Ilyenkor

az új kultúra kifejlődése még a korábbi kultúra testében ment végbe.

Mindazon civilizációk, melyekről történetírás maradt fenn, már ily természetűek. Mindenütt bebizonyítva látjuk, hogy az újabb kultúra még a korábbi testében élte át fejlődési folyamatát és hogy itt nemcsak egyszerű oszlás ment végbe, melynél a korábbi tovább él, hanem: — az új civilizáció a korábbinak halálát okozta.

A magasabbrendű civilizációknak, melyeket már az írott történelem ismertet, megvan az ifjúságuk, felvirágzásuk, a vénülésük; az újabbakkal szemben elvesztik életerejüket és ellenálló képességüket — és így támad a civilizáció halála.

9. A kulturtest mai fejlettségének foka.

Midőn a kultúrának állat-fiziológiai természetét így nyilvánvalóan felismerhetjük: a legközelebbi kérdés önkénytelenül is az, hogy így tehát minő állati organizmushoz hasonlít a mi mai kultúránk?

A kérdés mindenestre felvethető abban az értelemben, hogy vájjon az állati élet fejlődésének mely fokával esik egybe a kultúra mai fejlettségének foka.

A kérdés csakis így vethető fel. Abban az értelemben semmiképp sem, hogy mely állathoz hasonlít a mai kultúra? Mert azok a formák, a melyeket az állatok testi szerkezete felvett, azokkal a körülményekkel, viszonyokkal környező tényezőkkel állanak a legszorosabb összefüggésben, a melyek közt az állat fejlődése végbement. És ezek kétségtelenül egész mások, sőt egész más természetűek is, mint azok, a melyek a kulturtest alaki kiépülésére közrehatnak. Tehát külső formákban nem is szabad hasonlatosságokat keresnünk az állattest és a kulturtest között. De továbbá arra is kell gondolnunk, hogy maguk az állati testek, a legegyszerűbb organizmusoktól a fejlettekig, oly végtelen variációkat mutatnak, a melyek mind arra utalnak, hogy forma tekintetében az alakváltozásoknak számtalan, végtelen alakulása állhat elő. Tehát alaki hasonlóságot keresni épen egyik vagy másik állathoz, egyáltalán nincs helyén, midőn az alak kiképződésének oly egészen más tényezői hatnak közre itt is, ott is, a mi azonban nem változtat azon, hogy legyen a külső alak bármilyen, a benső összefüggés, az élet benső folyamatai mégis a szerves állati élet folyamataival azonosak.

Azt azonban már közelebbről meg lehet határozni, hogy azon sorrendben, a mely a legegyszerűbb fiziológiai organizmusoktól a legmagasabb rendűekhez vezet, hol van ama fejlettségi fok, a mely annak a fejlettségnek felel meg, a melyet a mi civilizációnk teste már elért.

T. i. az előző fejezetünkből már kitűnik, hogy a kulturtestek fejlődése során ott tartunk, a hol már túl vagyunk az egyszerű oszlás útján való keletkezés fokán. Tehát még csak alig vagyunk túl az állati élet azon fejlődési fokán, a melyet azon még igen primitív állati organizmusok képviselnek, a melyek még oszlás útján keletkeznek egymásból. Ezen a fokon túl és mindössze az elején vagyunk ama fejlettségnek, a hol az újabb organizmusok már nem egyszerű oszlás által keletkeznek, hanem az anyatest halála áll be, a hol a halál már mint organikus folyamat állott elő.

Tehát ama sornak, a mely az állati életben a legprimitívebb organizmustól a mind magasabbra fejlettekig vezet, az állati organizmusok fejlődési sorának még igen-igen alacsony fokán él a mai kulturorganizmus. Mi még igen alacsonyrendű, kezdetleges képletet képviselünk abban a sorrendben, a melyet a fiziológiai élet, az állatvilág fejlődésében ismerünk.

Hogy a mi újabb kultúránk a szerves életnek még csak ily alacsony fokával állanak egy színvonalon, az érthető. Gondoljunk csak arra az óriási időkülönbségre, hogy mióta van a földön állatvilág és mióta fejlődnek kulturorganizmusok. Csak miután a legegyszerűbb sejtekből a magasabb szervezetek mind, egész az emberig fejlődtek, csak akkor kezdődött a teremtés új ritmusa, melynek első sejtegyesége az ember lett.

És midőn így ezt a nézőpontot megállapíthattuk, a honnan a teremtés működésének, a szerves élet fejlődésének egy egész, új ritmusát áttekinthetjük: szemeink előtt egy messzi látóhatár nyílik meg.

Ha a kultúrának, civilizációnak mai élete, mai fejlettségi állapota, még csak egy oly alacsony fokát képviseli annak a lánczolatnak, annak a fejlődési sornak, a melynek kialakulását az állati organizmusok mutatják: úgy minő óriási, ma szinte el sem képzelhető organikus fejlődés az, a mely a következő kultúrák előtt áll. Ha a mi mai civilizációnk szervezeti berendezkedése, még csak egy végtelen, primitív organikus állapot: minő csodás kulturműködéseknek kell még a jövőben előállaniok, a civilizációknak minő hatalmas organikus belső épülésének,

szervezetének kell még kiépülnie? Minden meseszerűt túlszárnyaló fejlődés az, a mit a civilizációk jövője rejt.

Hogy a teremtés ezzel az új ritmussal, mely a kultúrával kezdődik, megint csak egy magasabbrendű összetett fiziológiai életet nemzett, azt kimutattuk. Organikus életműködés folyik itt is; fiziológiai szövetek élnek, individuális egységeket, embereket, mint sejteket fogva össze egy magasabbrendű szerv életkeretébe, kulturtesteket alkotva, melyek fiziológiai módra élnek, és állat-fiziológiai törvények szerint mindig magasabban szervezett léletté fejlődnek. Így tehát ezentúl minden kulturszervezetben egy a földön fekvő óriási lényt, egy állat-fiziológiai teremtményt kell látnunk; hol az emberi individuumok mint sejtegyeségek élnek; a mely úgy fekszik itt, mint állati szervezet és így él; fiziológiai törvények szerint éli kulturkorszakokon át tartó életét; fiziológiai fejlődés folyamatából keletkező, teste nő, életképessége tetőpontját éri el, azután elmúlásnak indul, és ezalatt magából egy új önálló életet nemz. Bár a fiziológiai állati testek alacsony fejlődési képleteinek fokán áll még ez az élet, de azért mégis fiziológiai természetű élet. Az állat-fiziológiai életnek egy magasabb ritmusa ez, és ez az óriási élő lény a teremtés működésének legifjabb szülőtte, az élet működését leghatalmasabb nyilvánulásaiban reveláló teremtmény. Az ő életfolyamatait nevezzük kultúrának, civilizációknak.

Méray.